

تالیف: یوسف بن محمد بن یوسفی هروی

ناشر: سفیر اردهال

ریاض الادویه یکی از آثار مهم و ارزنده طبی دوره صفویه است که در شبه قاره هند به زبان فارسی نوشته شده و علی‌رغم آثار طبی دیگر یوسفی، صرفاً به نثر است. در ذیل جنبه‌های مختلف این کتاب را اجمالاً بررسی می‌کنیم:

الف) ابواب و محتوای کتاب: این قسمت شامل: مقدمه، دو باب و خاتمه می‌باشد.

- **مقدمه:** در بیان کیفیات ادویه و غیر آن

- **باب اول:** در ذکر ادویه مفرده، بر ترتیب حروف تهجی

- **باب دوم:** در ذکر ادویه مرکبه، بر ترتیب حروف تهجی مذکوره

- **خاتمه:** در امتحان جودت و ردائت تریاق فاروق و غیر آن

البته در ترتیب اسامی داروها در هر بخش صرفاً به حرف اول آن توجه شده و همچون فرهنگ‌های واژگانی به ترتیب حروف دوم، سوم و غیره کلمات توجه نشده است.

ب) اهمیت آن: یکی از امتیازات مهم این کتاب، پیش از هر چیز، ضبط واژگان غیرفارسی (متداول عامه) اسامی داروهاست که از بسیاری جهات مهم و قابل توجه است. اغلب واژگان معادل داروهای ذکر شده در این کتاب، به ترتیب بسامدی: هندی، شیرازی، ترکی، یونانی و گاه به ندرت سریانی، عبری و نبطی است. گاه دیده می‌شود که برای یک واژه دو و گاه سه معادل هندی می‌آورد.

تمام خواص مزاجی داروها به دقت تمام ذکر شده و مضرات، مصلحات و بدلیات هر یک با دقت تمام، به ترتیب آورده شده است.

ج) منابع یوسفی در تالیف ریاض الادویه: یوسفی در این کتاب به برخی اطبا و کتاب‌های طبی اشاره کرده و از آنها نقل قول‌هایی آورده است. او از کتاب‌هایی چون المنهاج ابن جزله، قانون ابن سینا نقل قول کرده است. با این حال از منابعی که مورد استفاده وی بوده، یاد نکرده، اما کاملاً تأثیر این آثار بر کتاب ریاض الادویه مشهود می‌باشد. یکی از این آثار، اختیارات بدیعی حاجی زین العطار است که تمام اصطلاحات پزشکی شیرازی از آن نقل قول شده است. البته از آثار مشابهی چون قرابادین شاپور بن سهل و مفردات ادویه‌ای که در ذخیره خوارزمشاهی جرجانی و کتب نظیر آن آمده، غافل نبوده و تقریباً اکثر منابع مهم ادویه مفرده و مرکبه را دیده است.

مثالی از مدخل این کتاب:

سدر: به پارسی کنار و به هندوی بیر خوانند. بهترینش آن است که برگ او سبز و پهن بود؛ طبیعتش گرم و خشک است در اول، چون صمغش را در آب حل کرده، بر سر ریزند، جزام ببرد؛ و مضر است به سر، و مصلحش کثیره است؛ و شربت از او دو درم تا سه درم است.

در انتها این منبع دارای منابع و ماخذ می‌باشد.

